

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СОЦІОЛОГІЇ**

**УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО 1992–2012
СТАН ТА ДИНАМІКА ЗМІН
СОЦІОЛОГІЧНИЙ МОНІТОРИНГ**

Київ 2012

У45 *Українське суспільство 1992–2012. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг* / За ред. д.ек.н. В.Ворони, д.соц.н. М.Шульги. – К.: Інститут соціології НАН України, 2012. – 660 с.

Ukrainian society 1992-2012. Current state and dynamics of changes. Sociological monitoring / Edit. by V.Vorona, M.Shulga. – K.: Institute of Sociology of the NAS of Ukraine, 2012. – 660 p.

ISBN 979-966-02-6533-2

Дослідження виконано Інститутом соціології НАН України в рамках бюджетної програми “Фундаментальні дослідження, прикладні наукові та науково-технічні розробки, виконання робіт за державними цільовими програмами і державним замовленням, підготовка наукових кадрів, фінансова підтримка розвитку наукової інфраструктури та наукових об’єктів, що становлять національне надбання”.

У збірнику розглядаються проблеми розвитку особистості і суспільства, демографії та соціально-економічної політики. Ґрунтуючись на даних багаторічних репрезентативних опитувань населення України (1992–2012 рр.), автори статей аналізують стан та динаміку змін у соціоструктурній, економічній, політичній, культурній та інших сферах життя сучасного українського суспільства, перетворення в місті й на селі, соціальне самопочуття, особливості відображення і оцінки соціальних реалій та перебігу суспільних трансформацій у свідомості українців.

У додатку наведено статистичний розподіл емпіричної інформації за 1992–2012 роками опитувань. Останнє опитування проведено у квітні 2012 року.

Для професійних соціологів, політиків, політологів, публіцистів, наукових працівників, аспірантів, викладачів та студентів соціогуманітарних вузів.

The research has been held by the Institute of Sociology of the NAS of Ukraine within the frames of the fiscal program “Fundamental researches, applied scientific and technical developments, carrying out works on state special-purpose programs and government orders, training of scientists, financial support of the development of scientific infrastructure and scientific objects of national heritage”.

The collection of papers contains a consideration of problems concerning development of personality and society, demography and socioeconomic policy. Referring to the data obtained as a result of the long-term representative surveys of Ukrainian population (1992–2012), the authors analyze current state and dynamics of changes in socio-structural, economic, political, cultural and other spheres of life in present-day Ukrainian society, as well as changes in cities and villages, social well-being, peculiarities of reflection and estimation of social realities and course of social transformations in mass consciousness of Ukrainians.

The Appendix contains statistical distributions of empirical data for the period from 1992 to 2012. The last survey was conducted in April 2012.

This collection of articles is intended for professional sociologists, politicians, political scientists, publicists, scientific researchers, postgraduates, lecturers and students of socio-humanistic departments.

Рецензенти:

д.соц.н. **Афонін Е.А.**

д.соц.н. **Куценко О.Д.**

д.соц.н. **Судакова В.М.**

ББК 60.5

Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту соціології НАН України. Протокол №7 від 25 вересня 2012 р.

ISBN 979-966-02-6533-2

© Інститут соціології НАНУ, 2012

*В.Пилипенко,
доктор соціологічних наук;
Ю.Сапелкін,
провідний соціолог*

ОСВІТНІЙ ПРОСТІР УКРАЇНИ У ДЗЕРКАЛІ СОЦІОЛОГІЇ

Специфічні ознаки “української” кризи освіти полягають у необхідності функціонування системи останньої хоча б на задовільному рівні. Йдеться про підтримку того, що залишилось у даній сфері, щоб руйнування освітнього простору не стало незворотним. Досить чітким емпіричним виміром рівня кризи системи освіти в сучасній Україні є престиж професій учителя та викладача вузу з погляду громадян України. Як свідчать результати соціологічного моніторингу – 2012, лише 3,3% респондентів вважають престиж професії вчителя дуже високим, а 25,4% – високим. На думку більшості опитаних (46,8%), цей престиж є середнього рівня. А 17,5% респондентів оцінюють престиж вчительської професії як низький. Помітно “оптимістичнішою”, є оцінка професії викладача вузу. Так, дуже високим престиж даної професії вважають 14,3% опитаних, високим – 51,3%, середнім – 24,8%, низьким – 4,4%, дуже низьким – 1,1%.

Для більш чіткої картини в плані розуміння статусу даних професій в українському соціумі зазначимо, що дуже високим престиж професії директора заводу вважають 42,8% респондентів (ще 43,3% оцінюють його як високий), міністра – 71,9%, вченого – 25,2% (38,1% – як високий), депутата – 61,2%, юриста – 17,5% (54,6% опитаних вважають його високим).

У новій філософії вітчизняної освіти важливо враховувати не лише зміни в суспільних умовах життя, спроби (і небезуспішні) комерціалізації і конфесіоналізації освіти, а й серйозну втрату суспільного інтересу до освітнього

простору України. Суспільство, “задавлене” економічними й духовними кризами, начебто повністю віддало систему освіти на відкуп професіоналам. З одного боку, це добре. Але мають місце очевидні небезпеки [1, с.223].

По-перше, система освіти перестала бути пріоритетною з погляду “соціального договору” в громадянському суспільстві. По суті, вона вже не є предметом загальнонаціональних дискусій, загального інтересу, першочергових завдань держави. По-друге, завжди існує загроза вузьковідомчого підходу до освіти, який не збігається за стратегічними інтересами держави і соціуму. По-третє, державна система освіти (яка прагне “вижити” за рахунок введення платної освіти) може “відсікти” від себе численний прошарок бідних сімей, не здатних повноцінно підготувати своїх дітей до школи, вступу у вуз і т.д. По-четверте, вузьковідомчий підхід може “ігнорувати” ідеологічно і політично “санкціоновані” суспільством нові фундаментальні цінності в сферах економіки, політики, культури.

З погляду оцінки суспільного інтересу до освітнього простору України цікавою бачиться оцінка респондентами ролі (важливості) освіти для досягнення високого соціального статусу. Як свідчать результати соціологічного моніторингу – 2012, лише 26,3% опитаних вважають, що хороша освіта є найбільш важливим чинником для досягнення людиною високого соціального статусу. При цьому набагато вище оцінюють респонденти вплив таких чинників, як наявність впливових родичів (такої думки дотримуються 46,3% респондентів), походження із сім’ї з високим соціальним становищем (38,4%), багаті батьки (37,4%), уміння інколи йти в обхід закону (33,0%), впливові друзі (28,3%) та ін. До речі, якщо говорити про уявлення сфер важливості гарної освіти для досягнення високого соціального статусу в країнах Заходу, то 48,0% респондентів надають їй пріоритет на значення. На думку опитаних, лише високий інтелект є більш значущим для досягнення високого соціального стану (так вважають 60,4% респондентів).

Слід сказати, що реформи в системі освіти (або те, що називається реформами) зазвичай мають зовнішній, формальний характер. Начебто багато нових форм, ініціатив, педагогічних інновацій, а якісні показники освіти падають. Наприклад, з'явилося багато ліцеїв, гімназій, коледжів, університетів, академій. Але якість освіти в них мало змінилась у кращий бік. Тобто всі оновлення (зміни) звелись лише до перейменування, а дипломи цих навчальних закладів (у більшості випадків) не відповідають новим, "пишним" назвам.

Звичайно, можна школи назвати гімназіями, інститутами – університетами. Але якщо не надається сучасна, орієнтована на самостійне мислення освіта, то випускники гімназії не виділяються із загальної маси абітурієнтів, а "бакалаври" і "магістри" – лише спеціалісти середнього і низького рівня (за деякими винятками).

Навіть "комерціалізація" середніх шкіл і ВНЗ (куди начебто "перетікають" кращі педагогічні кадри) автоматично не забезпечує високого рівня освітньої підготовки. Можна штучно "розколоти" навчальні заклади на "елітні" й "прості", але навіть "елітні" школи й вузи без "тяжіння" до знань не зможуть нав'язати їхнім учням і студентам місця, котрі "купили" заможні батьки. Необхідність вирішення "старих" і "нових" проблем диктує цілий ряд напрямів реформування вищої школи, а саме: піднесення її престижу; ліквідація розриву між наукою й освітою; зміна системи розподілу ресурсів, принципів фінансування; демократизація системи управління вищою школою; переорієнтація змісту навчального процесу на розвиток динамічних властивостей особистості; культивування принципів педагогіки співробітництва; вдосконалення правил прийому у вищі навчальні заклади; відкритість школи для громадського контролю.

Вельми важливим напрямом і необхідною умовою успішності реформ у системі освіти (передусім вищої) є відмова від залишкового принципу її фінансування. Необхідно нарешті усвідомити, що фінансування освіти є навіть більш вигідним, ніж підтримка інших галузей економіки.

При цьому важливо “перевести” це розуміння в сферу конкретних рішень. Для зміни даного принципу фінансування необхідно використовувати всі засоби, у тому числі й “лобіювання” на рівні вищої законодавчої і виконавчої влади.

Нині важливим завданням реформування вищої школи є утворення в системі вищої освіти нового (“демократичного”) механізму управління [2, с.204–205]. Однією зі сторін даного процесу є зростання самостійності вищих навчальних закладів та їх структурних елементів стосовно вищих в управлінській ієрархії структур. Інший бік – розвиток демократизації і самоуправління у вузах, що суттєво впливає на відносини між основними групами колективу: викладачами, студентами, науковцями, працівниками апарату управління, науково-технічним і допоміжним персоналом.

Реальна участь даних суб’єктів в управлінні вищими навчальними закладами повинна не лише забезпечити захист інтересів різних категорій працівників, а й сприяти формуванню єдиного колективу (на основі спільної управлінської діяльності), спрямованого на вирішення головного завдання підготовки спеціалістів, що відповідає (за своїм рівнем) вимогам науково-технічного і соціального прогресу, потребам особистості.

Найважливішою умовою піднесення освітньої системи України на якісно новий рівень є вдосконалення механізмів управління навчальними закладами. Що ж стосується дошкільних, середніх і професійно-технічних закладів, то в управлінні ними слід, на нашу думку, кардинально підвищити роль батьків. На загальних зборах родичів та учнів даних закладів повинен укладатися договір з їх директорами. Батьківський комітет мусить отримати право на відстеження його виконання і розрив оборудки у разі порушень з боку керівництва закладу. Одночасно контрольні функції у сфері управління дошкільними, середніми і професійно-технічними закладами повинні зберегти за собою органи виконавчої влади і місцевого самоврядування. Такий двобічний контроль надасть можливість

відвернути зловживання (котрі нині є досить поширеними) з боку керівництва закладів.

Якщо говорити про вищі навчальні заклади, то в них (як державних, так і приватних) необхідними є громадські опікунські ради. Саме вони повинні взяти на себе відповідальність за формування і реалізацію стратегії розвитку вищого навчального закладу, розв'язання ключових проблем фінансування його діяльності. Опікунські ради вищих навчальних закладів повинні включати в себе насамперед авторитетних і зацікавлених представників місцевої громадськості. При цьому дані ради зможуть стати важливою складовою інфраструктури громадянського суспільства в Україні.

На даний час, мабуть, єдиним “реформаторським” кроком (якщо не враховувати спробу переходу до Болонської системи) в галузі освіти є відмова від 10-річної середньої освіти. І слід сказати, що дана “реформа” сприймається й оцінюється громадянами України досить неоднозначно. Доволі велика частка респондентів вважають доцільним повернення до “старої” 10-річної середньої освіти. Серед тих, хто проживає в Києві, таких 45,0%, у великих містах – 48,6%, малих містах – 40,0%, сільській місцевості – 41,8% [1, с.226–227].

Якщо подивитись на дану проблему у “віковому” розрізі, то побачимо, що доцільним повернення до системи 10-річної середньої освіти вважають 35,8% молоді (віком до 30 років), 45,9% представників середнього віку (30–54 роки) та 44,7% людей старшого віку (понад 54 роки).

Досить цікавим бачиться ставлення респондентів до даного питання залежно від їх освіти. Так, серед громадян з початковою і неповною середньою освітою 38,7% вважають доцільним повернення до 10-річної шкільної освіти. Серед тих, хто має середню освіту, таких 41,6%, тих, хто має середню спеціальну освіту – 47,8%, бакалаврів – 55,3%, а серед тих, хто має вищу освіту, – 50,2%.

Нині стає очевидним, що Україна (якщо не хоче втратити інтелектуальний потенціал) має нагально “повернутися

обличчям” до проблем освіти. По-перше, йдеться про безкоштовну масову освіту, орієнтовану на добру підготовку спеціалістів для всіх сфер трудової діяльності, оскільки в нас немає резервів за рахунок поповнення “мізками” із-за кордону. По-друге, доцільно продовжити курс на наукову раціональність як головну, визначальну складову сучасної освіти. Включення в процес освіти ірраціональних дисциплін (релігії, астрології) не знаходить серйозних виправдувальних аргументів з позиції постіндустріальних та інформаційних стратегій сучасного розвитку, діалогу сучасних світових культур. По-третє, пріоритетною повинна залишатись лінія на інтеграцію науки й освіти. Можна сперечатись про пріоритетність центру інтеграції (університети чи спеціалізовані наукові заклади). Але очевидним є той факт, що інтеграція науки й освіти сприятиме як науково-технічному прогресу, так і впровадженню досягнень науки в освітній простір.

На наш погляд, беззаперечним є факт, що радянська система освіти (незважаючи на певні ідеологічні негаразди в соціальних і гуманітарних науках) була достатньо ефективною, однією з кращих у світі.

Напередодні української незалежності й після цього було зроблено низку кроків стосовно демократизації системи освіти. Було прийнято низку законів, спрямованих на вдосконалення освітнього простору України. Нині можна стверджувати, що в Україні відбулась деяка лібералізація системи освіти. Але при цьому безперервність освіти від нижчого до вищого рівня істотно порушена. Зменшилась доступність освіти для значної частини молодого покоління. Керівництво країни не змогло здійснити широкомасштабну реформу системи освіти. І за цим показником Україна відстає від країн Центральної Європи і Балтії, не говорячи вже про розвиненіші країни.

Розглядаючи систему освіти із соціально-філософського і соціологічного погляду (як суспільно-історичне явище, як засіб збереження, передачі й накопичення зразків матеріальної і духовної культури людства, народів, націй), бачимо, що дані функції системи освіти в Україні реалізу-

ються, хоча і дедалі менш ефективно. Тому реформування освітнього простору України, приведення його у відповідність до світових стандартів – завдання не лише актуальне, а й необхідне.

Водночас для подальшого реформування вітчизняної системи освіти належить побачити її як частину “світової картини”. Так, за даними Європейського соціального дослідження (2005–2007–2009), складається така ситуація. За десятибальною системою оцінки (від дуже поганого до дуже доброго) теперішній стан системи освіти в Україні є таким на фоні провідних європейських держав. Найвищий бал має Фінляндія (7,72), потім Данія (7,47), Чеська Республіка (6,40), Норвегія (6,32) і т.д. Україна має 3,88 бала [4, с.51].

Очевидно, що на всіх рівнях управління освітою існує тісний взаємозв’язок між децентралізацією, демократією і участю. Зусилля, докладені протягом останніх років зарубіжними країнами (з метою задоволення вимог демократичного менеджменту освіти), широко визнані. Але вони ще не досягли рівня, котрого вимагає сучасний розвиток демократичного суспільства. Водночас зарубіжний досвід організації й удосконалення освітніх систем, безумовно, повинен максимально ефективно й результативно використовуватись у процесі реформування освітнього простору сучасної України.

Література

1. *Пилипенко В.* Українська соціологія сьогодні: дослідження основних сфер життєдіяльності суспільства / Пилипенко В. – Львів : ЗУКЦ, 2012.
2. *Навроцький О.* Вища школа України в умовах трансформації суспільства / Навроцький О. – Харків : Основа, 2000.
3. *Головаха Є.* Тенденції соціальних змін в Україні та Європі за результатами Європейського соціального дослідження 2005–2007–2009 / Є.Головаха, А.Горбачик. – К. : ІС НАНУ, 2010.

Зміст

В.Ворона

Роль академічної соціології в модернізації українського суспільства (*Передмова*) 3

Розділ перший **Соціополітичні зрушення** **в соціологічному вимірі**

О.Стегній

Георолітичні пріоритети України:
моніторинг громадської думки. 11

М.Шульга

Деякі питання українського мультикультуралізму 19

А.Ручка

Політико-ідеологічна самоідентифікація
населення сучасної України 29

О.Вишняк

Вимірювання рейтингів у електоральних дослідженнях:
технології та формули 41

І.Бекешкіна

Українські партії на парламентських виборах
і структурованість українського суспільства 59

Є.Головаха, Т.Любива

Довіра до державно-політичних інститутів
і реформи в Україні 72

С.Дембіцький

Роль очікувань, спростування та політичної позиції
у формуванні задоволеності населення
президентською владою 81

В.Степаненко	
Демографічна трансформація і демократія	89
О.Вишняк	
Ставлення громадян до унітарно-федеративного устрою України	97
К.Іващенко	
Міграційна мобільність населення як фактор суспільно-політичних змін	106
І.Мартинюк	
Прагнення порядку як наслідок триваючої аномії	116
Г.Чепурко, Ю.Привалов	
Зміни масової свідомості українців у політико-правовій сфері	128
В.Бурлачук	
Країна без героя	134
І.Буров	
Покірні чи непокорені?	140

Розділ другий

Тенденції соціоекономічних перетворень: сучасність і перспективи

К.Грищенко	
Економічним цілям – статус національної ідеї	148
В.Резнік	
Соціальний потенціал інноваційного розвитку економіки України	155
Т.Петрушина	
Інституційні бар'єри інноваційного розвитку економіки України	165
А.Арсенко, Н.Толстих	
До питання щодо подолання соціальних бар'єрів на шляху інноваційного розвитку економіки України	175

А.Малюк	
Ставлення населення України до імітаційно-периферійної моделі суспільного розвитку в контексті глобальних трансформацій	187
Ю.Саєнко	
Чорнобиль – Фукусіма: комфортно-споживацький колапс	199
С.Макеєв, Л.Малиш	
Уявлення громадян України про соціальну нерівність: глобальна перспектива	204
О.Беленок	
Рівень життя в оцінках населення України (поселенські виміри)	210
В.Матусевич	
Поселенська структура як чинник соціальної диференціації	220
О.Бурова	
Поселенська диференціація життєдіяльності населення України	228
О.Гончарук	
Ресурсний та соціальний потенціал сільських громад в Україні	236
В.Тарасенко	
Деякі актуальні проблеми політики соціального захисту на селі.....	243
М.Сакада	
Захист життєвих потреб сільських респондентів в умовах агрореформування в Україні	251
Н.Лавріненко	
Професійні асоціації підприємців малого і середнього бізнесу як інструмент захисту класових інтересів	260
І.Прибиткова	
Вимушена незайнятість українців в умовах глобальної рецесії.....	272

Розділ третій
Соціальні уявлення населення
щодо українських реалій

Н.Соболева

Соціально-психологічні передумови
накопичення соціального капіталу в Україні 283

Н.Ходорівська

Соціальний капітал та зміни
життєвої ситуації українців 293

О.Злобіна

Тенденції змін поведінкових стратегій
різних соціально-демографічних груп 299

Л.Бевзенко

Уявлення про дієві ресурси досягнення соціального успіху
як фактор вибору стратегії соціальної поведінки 307

А.Домаранська

Стратифікація населення за соціальним самопочуттям ... 318

Т.Загороднюк

Соціальне самопочуття населення України
у період впровадження реформ 2010–2012 рр. 325

І.Мариніч

Українське суспільство як віддзеркалення
української ментальності 335

Є.Суїменко

Роль суб'єктивних та об'єктивних факторів
у життєвій активності громадян України 344

Л.Амджадін

Соціальні норми контролю громадської безпеки
і злочинності: вітчизняні реалії в оцінках українців 352

А.Зоткін

Система протизаконних транзакцій в Україні
та поведінкові стратегії громадян 360

Розділ четвертий

Вектори трансформації соціокультурного простору: соціологічний аналіз

О.Іваненко

Деякі характеристики комунікативного
суб'єкта нового соціального конфлікту 370

В.Казаков

До проблеми суб'єкта нового соціального конфлікту 377

Н.Костенко

Динаміка медіаспоживання в Україні
та європейських країнах 384

В.Пилипенко, Ю.Саєлкін

Освітній простір України у дзеркалі соціології 395

В.Смакота

Система освіти у формуванні соціально-економічного
потенціалу сучасного суспільства 402

О.Резнік

Практики вдосконалення професійних знань
і навичок як потенціал модернізації країни 410

О.Симончук

Соціально-структурні характеристики великого міста 420

С.Оксамитна, С.Стукало

Престиж професій та занять
у соціальному просторі міста 429

О.Іващенко

Місто “майстрів”, або зайнятість городян:
де наш освітньо-кваліфікаційний резерв? 436

Р.Шульга

Тенденції художнього споживання в сучасній Україні 446

Л.Скокова

Відмінності культурного споживання
у різних типах поселень 455

<i>Н.Бойко</i>	
Структураційні ознаки перебування в мережі Інтернет	466
<i>М.Паращевін</i>	
Вплив релігійності на стан довіри/ недовіри в суспільстві	474
<i>О.Шульга</i>	
Сприйняття Другої світової війни як індикатор зміни символічних універсумів в Україні	486
<i>І.Венгерчук</i>	
Здоров'я і чинники, що на нього впливають, за оцінками громадян	496
<i>М.Шульга</i>	
Нескінченний каскад біфуркацій (<i>Післямова</i>)	503
Додаток	
Результати національних щорічних моніторингових опитувань 1992–2012 років	527

Contents

V.Vorona
The role of academic sociology in the modernization
of Ukrainian society (*Introduction*) 3

Part One **The sociological dimension of the sociopolitical shifts**

O.Stegniy
The geopolitical priorities of Ukraine:
Monitoring of public opinion 11

M.Shulga
Some aspects of Ukrainian multiculturalism 19

A.Ruchka
Political and ideological self-identification
of the population in present-day Ukraine 29

O.Vyshniak
Formulas and techniques for the measurement
of ratings in electoral studies 41

I.Bekeshkina
How are political parties of Ukraine represented
in the parliamentary elections and how
is Ukrainian society structured? 59

Ye.Golovakha, T.Liubyva
Trust in state and political institutions
and reforms in Ukraine 72

S.Dembitsky
The role of expectations, denials and political position
in forming satisfaction with the presidential
authority among Ukrainian population 81

<i>V.Stepanenko</i>	
Demographic transformation and democracy.....	89
<i>O.Vyshniak</i>	
What do the citizens of Ukraine think about unitary and federal system in Ukraine?	97
<i>K.Ivaschenko</i>	
Migratory mobility of population as a factor for sociopolitical changes	106
<i>I.Martyniuk</i>	
Striving for order as a consequence of continuing anomie.....	116
<i>G.Chepurko, Yu.Pryvalov</i>	
Changes in mass consciousness of Ukrainians in political and legal sphere	128
<i>V.Burlachuk</i>	
A country without a hero	134
<i>I.Burov</i>	
Submissive or unsubdued?	140

Part Two

Tendencies in socioeconomic transformations: Current state and prospects

<i>K.Hryshenko</i>	
Economical goals should assume a status of the national idea	148
<i>V.Reznik</i>	
Social potential for innovation development of Ukrainian economy	155
<i>T.Petrushina</i>	
Institutional obstacles for innovation development of Ukrainian economy	165
<i>A.Arseenko, N.Tolstykh</i>	
How to overcome social obstacles in the way of an innovation development of Ukrainian economy	175

A.Maliuk	
Attitude of the Ukrainian population towards imitational-peripheral model of social development in the context of global transformations	187
Yu.Saienko	
Chernobyl – Fucushima: The collapse of comfort and consumption	199
S.Makeev, L.Malysh	
What do the citizens of Ukraine think about social inequality in global perspective?	204
O.Belenok	
How does the population of Ukraine estimate the standard of living in the different types of settlement? ...	210
V.Matusevych	
Settlement structure as a factor for social differentiation	220
O.Burova	
The differentiation in activity of the Ukrainian population depending on settlement type	228
O.Honcharuk	
Resources and social potential of village communities in Ukraine	236
V.Tarasenko	
Some urgent problems of the social protection policy in a village	243
M.Sakada	
How to protect basic needs of rural respondents during the reforms in agricultural sector in Ukraine?	251
N.Lavrinenko	
Professional associations created by the owners of small and medium enterprises as an instrument for defense of class interests	260
I.Prybytkova	
Forced unemployment of Ukrainians under the conditions of global recession	272

Part Three
Social ideas of the ukrainian population
about ukrainian realities

N.Soboleva	
Social and psychological preconditions for accumulation of social capital in Ukraine	283
N.Khodorivska	
Social capital and changes in Ukrainians' life situation	293
O.Zlobina	
Tendencies and changes in behavioral strategies of different social and demographic groups	299
L.Bevzenko	
The idea of actual resources necessary to achieve social success as a factor influencing the strategy of social behavior	307
A.Domaranska	
Population stratification by social well-being	318
T.Zagorodniuk	
Social well-being of the population of Ukraine during the implementation of reforms in the years 2010–2012	325
I.Marynich	
Ukrainian society as a mirror of Ukrainian mentality	335
Ye.Suimenko	
The role of objective and subjective factors in the activities of Ukrainian citizens	344
L.Amjadeen	
Social norms for control of social security and crime: How do the Ukrainians estimate Ukrainian realities?	352
A.Zotkin	
The system of illegal transactions in Ukraine and behavioral strategies of citizens	360

Part Four
Transformation vectors in sociocultural space:
Sociological analysis

O.Ivanenko Some characteristics of the subject of communication in a new social conflict	370
V.Kazakov On the problem of a new social conflict	377
N.Kostenko The dynamics of media consumption in Ukraine and European countries	384
V.Pylypenko, Yu.Sapelkin Educational space of Ukraine in the mirror of sociology	395
V.Smakota Educational system for the formation of socioeconomic potential in modern society	402
O.Reznik Practices for development of professional knowledge and skills as a potential for modernization of a country	410
E.Simonchuk Social and structural characteristics of a big city	420
S.Oksamytna, S.Stukalo Occupational prestige in social space of a city	429
O.Ivaschenko The city of “masters”, or the employment of city dwellers: Where are concentrated our education and qualification reserves?	436
R.Shulga Tendencies in consumption of the arts in present-day Ukraine	446
L.Skokova Cultural consumption in the different types of settlement	455

<i>N.Boyko</i>	
Structurational attributes of being in Internet environment ..	466
<i>M.Paraschevin</i>	
How does the religiousness influence trust or distrust in society?	474
<i>O.Shulga</i>	
Perception of the Second World War as an indicator of change in symbolic universes in Ukraine	486
<i>I.Vengerchuk</i>	
How do the Ukrainian citizens estimate their health and influencing factors?	496
<i>M.Shulga</i>	
An endless cascade of bifurcations (Concluding remarks).....	503
Results of the national monitoring surveys of 1992-2012	527

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СОЦІОЛОГІЇ

Наукове видання

**УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО 1992-2012
СТАН ТА ДИНАМІКА ЗМІН
СОЦІОЛОГІЧНИЙ МОНІТОРИНГ**

(українською мовою)

За редакцією

доктора економічних наук **В.Ворони**,
доктора соціологічних наук **М.Шульги**

Відповідальний редактор *Н.Соболева*,
І.Мартинюк
Відповідальна за випуск *Т.Загороднюк*
Редактор *О.Кузьміна*
Комп'ютерна верстка *І.Данилюк*,
О.Соколова

Підписано до друку 9.10.2012 р. Формат 60x84/16. Папір офс. № 1.
Друк офсетний. Ум.др.арк. 41. Замов. № . Наклад 300.

Видруковано з оригінал-макету, виготовленого в комп'ютерному комплексі
Інституту соціології НАН України. 01021, Київ-21, вул. Шовковична, 12

Надруковано ТОВ "РПФ "Азбука".
04080, Київ-80, вул. Фрунзе, 19/21